

ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ

УДК 37.035.6(477)

Андрій Максютів

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ГЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ**

У статті обґрунтовується актуальність проблеми патріотичного виховання студентів – майбутніх вчителів географії. Виконаний аналіз літературних джерел, в яких розкривається питання патріотичного виховання студентської молоді. Вказуються окремі суперечності у підготовці майбутніх педагогів. Розкриваються перспективні питання, що будуть вирішені при виконанні цього дослідження, та практичне значення розв'язання цієї проблеми для освітянської сфери.

Ключові слова: патріот, патріотичне виховання, вчитель географії, туристсько-краєзнавча робота.

В умовах сучасного державотворення вища школа виконує важливу функцію – виховання громадянина-патріота, високоосвіченої, висококультурної людини, зорієнтованої на загальнолюдські цінності. Саме тому процес патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої роботи є одним із пріоритетних завдань вищої педагогічної освіти. Сьогодні становлення молоді відбувається за умов реформування українського суспільства, ускладнення його соціальної культури, змін ідеалів і цінностей, утвердження ідейного і морального духу, що впливає на формування свідомості, духовності та патріотизму.

Патріотичне виховання майбутніх учителів-географів вищих навчальних педагогічних закладів здійснюється за допомогою різних видів аудиторної та поза аудиторної діяльності, із застосування різноманітних засобів, форм та методів. Туристсько-краєзнавча діяльність є обов'язковим елементом практичної підготовки майбутнього вчителя географії. У той же час саме туристсько-краєзнавча діяльність як засіб патріотичного виховання у дослідженнях не розкривається, саме тому актуальною науковою проблемою сьогодення є не лише розкриття змісту патріотичного виховання як соціальної проблеми, але і перевірка ефективності педагогічних умов патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої роботи, що можна здійснити в результаті обґрунтування процесу патріотичного виховання майбутніх учителів географії.

Проблема патріотичного виховання є актуальним і надзвичайно важливим об'єктом дослідження сучасної наукової думки. Провідні засади

патріотичного виховання знайшли своє відображення у державних документах, зокрема в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2009–2015 роки, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, у Концепції національного виховання та інших державних і науково-методичних матеріалах, що вимагають наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу, зокрема у вищій педагогічній школі, вагомим змістом, який би відображав історію, мистецтво, культуру, символіку, природу рідного краю, всієї України. Саме такий зміст забезпечуватиме постійне духовне самовдосконалення особистості, формування творчої, ініціативної, патріотично і національно свідомої особистості, розвиток її інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності суспільства.

Важливість національно-патріотичного спрямування у вихованні підростаючого покоління підкреслювали українські прогресивні діячі, педагоги Г. Ващенко, В. Винниченко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.

Теоретико-методологічні засади сучасного патріотичного виховання закладено в дослідженнях сучасних українських психологів та педагогів: О. Бачинської, О. Безкоровайної, І. Беха, М. Боришевського, М. Бургіна, О. Вар'янка, О. Вишневського, Т. Дем'янюк, Н. Дерев'янка, В. Іванчука, У. Кецика, Л. Корінної, В. Москальця, В. Оржехівського, В. Поплужного, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, Є. Сявакко, К. Чорної, В. Яніва, Я. Яреми та ін. У своїх працях значне місце вони приділяють українській патріотично-національній ідеї, духовності, демократичним засадам навчання і виховання, гуманістичним цінностям.

Національно-патріотичне виховання, засноване на традиціях українського народу, висвітлено у працях таких дослідників, як Ю. Бондаренко, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, В. Каюков, В. Мірошніченко, Н. Побірченко, Н. Ревнюк та ін.

До вивчення окремих аспектів громадянського та патріотичного виховання студентської молоді звертаються О. Алексєєва (формування громадянської позиції сучасної молоді), І. Бондаренко (ціннісні орієнтири у формуванні державотворчих устремлінь молоді), Я. Боренько (громадянські ціннісні орієнтації студентської молоді), О. Гевко (національно-патріотичне виховання), В. Долженко (виховання духовних цінностей студентів), В. Іванчук (формування громадянської культури студентів), М. Боришевський, М. Рудь, В. Смолук (виховання національної свідомості), Ю. Белова (формування національних цінностей), О. Гуренко (формування етнокультурної компетентності), Н. Даниленко, М. Білик, О. Проскуріна (формування політичної культури студентів), Т. Поснова (формування ціннісно-мотиваційної сфери студентів) та ін.

Мета статті: з'ясувати і дослідити чинники, які впливають на процес

патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи та на основі теоретичного обґрунтування проблеми визначити та експериментально перевірити педагогічні умови патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності.

Виховання патріотично свідомого покоління, нової генерації учителів-географів незалежної, самостійної України – це складний процес, який залежить не лише від загальних тенденцій розвитку наукової педагогічної думки, але і від загальних політичних настроїв та тенденцій соціально-економічного розвитку суспільства.

Саме тому виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи потребує неодмінного оновлення теоретико-методологічних основ саме патріотичного та морального виховання. Тому сьогодні актуальною науковою проблемою є не лише розкриття змісту патріотичного виховання як соціальної проблеми, але і наукове обґрунтування методів патріотичного виховання майбутніх учителів географії.

Основною участю вихованців у виховному процесі відповідно є: усвідомлення і сприйняття ними норм і правил поведінки; формування, розвиток і поглиблення мотивів і мотивації вдосконалення і самовдосконалення; осмислення, опанування норм і правил вихованої поведінки, дотримання їх у повсякденному житті; формування стійкої системи переконань; прояв емоційно-вольового ставлення до власних дій; самоконтроль, самооцінка своєї поведінки та внесення до неї відповідних корективів.

В умовах суспільних трансформацій метою патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу є підготовка їх до виконання сукупності ролей, необхідних для суспільного життя: громадянина (передбачає формування людини з активною громадянською позицією, почуттям патріотизму, обов'язку і відповідальності перед суспільством); трудівника (охоплює вміння і бажання творчо працювати за фахом, створювати нові матеріальні та духовні цінності); громадського діяча (означає активну участь особистості в громадському житті); сім'янина (набуття досвіду чоловіка, батька, дружини, матері); товариша (розуміння іншої людини, вміння увійти в становище, поступитися, поділитися, допомогти).

Все це можливе за умови виховання нової генерації вчителів незалежної України, які своїм прикладом, методикою викладання дисциплін природничого циклу будуть виховувати громадянина, готового самовіддано розбудовувати Україну як незалежну, демократичну, правову, суверенну державу, забезпечувати її безпеку, сприяти єднанню українського народу, підтриманню громадянського миру і злагоди в соціумі. Мета виховання забезпечує її усвідомлення вихователями і доведення до вихованців; має збагатити останніх моральними уявленнями, поняттями;

формує у вихованців бажані настанови й переконання; розвиває у них позитивні риси та якості; ослаблює і викоринює негативні стереотипи поведінки; здійснює виховний вплив на соціальне оточення [1].

Зміст патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи полягає у оволодінні студентською молоддю знаннями щодо основних методів та методичних прийомів патріотичного виховання підростаючого покоління під час вивчення відповідних дисциплін географічного циклу; формуванні практичних умінь і навичок проведення стаціонарних і туристичних форм роботи [2]. Основними напрямками вдосконалення змісту підготовки студентів – майбутніх вчителів географії є, насамперед, удосконалення та посилення фахової підготовки вчителя-географії; розширення форм виконання науково-дослідної та самостійної роботи під час вивчення відповідних навчальних дисциплін; введення краєзнавчого принципу в систему підготовки молоді, формування практичних умінь та навичок ведення туристсько-краєзнавчої роботи тощо. Органічне поєднання засобів, форм та методів роботи сприятиме виконанню поставленої мети. Варто зауважити, що відповідні методи будуть реалізовуватися через відповідні форми роботи, які вони включають.

Вихователь, усвідомивши мету виховання, визначатиме зміст і методи її здійснення. Для цього, як вказує В. Ягупов [4], застосовуються три види впливу: безпосередній, опосередкований і самоплив, що відповідають методам виховання. У педагогічній літературі описують такий алгоритм виховної діяльності: з'ясування цілей виховання, аналіз конкретного його стану у виховній системі та визначення основних напрямів виховної діяльності; прийняття рішення про проведення виховної роботи та її планування; створення оптимальних умов для досягнення цілей виховання і реалізації його змісту; організацію виховної роботи (управління виховним процесом, участь у ньому, активне самовиховання); оцінка результатів виховної роботи, контроль і коригування. Таким чином, основними складовими цього компоненту є принципи, методи, форми і засоби виховання.

Для виховання патріотизму, глибоких патріотичних почуттів до своєї землі, народу, держави потрібно включити її (особистість) до виконання суспільної діяльності, яка передбачає широке пізнання відповідної території і, що є найголовнішим, відверте і постійне міжособистісне спілкування із людьми, які формують етнос відповідного часу [3]. Перебуваючи в походах, наукових експедиціях, виконуючи завдання навчально-польових практик з дисциплін географічного циклу студент – майбутній учитель географії формує міцні знання щодо особливостей природних умов і ресурсів території, знайомиться з місцевими жителями, культурою, традиціями, історією рідного краю, що сприятиме не лише формуванню міцної системи знань, але, що є головним, вихованню

глибоких патріотичних почуттів, любові до рідної землі.

Отже, організовуючи діяльність вихованців, необхідно використовувати такі засоби впливу, які сприяють формуванню їхньої свідомості (знань, поглядів, переконань), свідомого ставлення до того, що вони виконують; охоплюють емоційно-вольову сферу особистості, удосконалюють поведінку, що в єдності є основою для патріотичного виховання. Так, виховуючи патріота, варто роз'яснювати студентам сутність поняття «патріот», «патріотизм»; переконувати в тому, що для процвітання незалежної України надзвичайно важливою умовою є формування здорової генерації патріотично свідомих громадян; використовувати позитивні приклади прояву патріотизму в розвитку географічної думки тощо.

Отже, патріотичне виховання майбутніх учителів географії в процесі пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності відбуватиметься більш ефективно за дотримання таких педагогічних умов: удосконалення змісту фахової підготовки майбутніх учителів географії; формування позитивної мотивації до пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності як засобу патріотичного виховання; стимулювання у майбутніх учителів географії емоційно-ціннісного особистісного ставлення до пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності; розвиток практичних умінь, навичок проведення пошукової туристсько-краєзнавчої роботи в контексті патріотичного виховання студентів.

Доведено, що пошукова туристсько-краєзнавча діяльність є важливим джерелом не тільки формування наукової фактологічної бази майбутніх учителів географії з різних наук і наукових напрямів, а саме: географії, історії, етнографії, дидактики, методики викладання географії, поповнення музейних експозицій, змістового насичення наукових і популярних видань тощо, а й важливим засобом виховання в них патріотичних почуттів. У процесі пошукової туристсько-краєзнавчої роботи студенти на основі безпосереднього вивчення компонентів природи рідного краю та результатів господарської діяльності здобувають наукові знання, накопичують інформацію про процеси і явища, об'єкти середовища, привчаються до самообслуговування, виробляють потрібні в житті навички і вміння, допомагають один одному, раціонально організовують і культурно проводять свій відпочинок, зміцнюють здоров'я, виховують силу волі, високі моральні та патріотичні якості. У процесі пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності складаються умови для близького контакту з природою, для її естетичного сприйняття, формування дбайливого ставлення до природних багатств, поняття сутності і значення справи охорони природи. Безпосереднє знайомство з історією і культурою країни допомагає молодому поколінню зрозуміти й цінувати свою Батьківщину, її народ. Усе це сприяє формуванню товариськості, колективізму, стійких патріотичних переконань, взаємодопомоги і чуйності до навколишнього, толерантності, уміння знаходити

компромiс i досягати спiльної думки, причому не обмежуючи, а навпаки розвиваючи власну iндивiдуальнiсть, особистiснi якостi й здiбностi.

Однак, перерахованi дослiдження не передбачали вивчення проблеми патрiотичного виховання майбутнiх учителiв географiї у процесi пошукової туристсько-краєзнавчої роботи. Тiльки окремi автори фрагментарно, на периферiї розгляду iнших проблем, торкалися завдань систематизацiї та можливостей реалiзацiї означеного питання. При цьому патрiотичне виховання майбутнього вчителя географiї, де пошукова туристсько-краєзнавча дiяльнiсть виступає важливим напрямом iх професiйної пiдготовки, не знайшли належного наукового обґрунтування. Проведений аналіз не вичерпує усiх можливих аспектiв вивчення даної проблеми. Увагу в подальших дослiдженнях необхідно придiлити патрiотичному вихованню учнiвської молодi у процесi пошукової туристсько-краєзнавчої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крачило М. П. Краєзнавство i туризм : навч. посiб. / М. П. Крачило. – К. : Вища школа, 1994. – 190 с.
2. Круль В. П. Краєзнавство: iсторична географiя / В. П. Круль. – Чернiвцi : ЧДУ, 1999. – 107 с.
3. Тiмець О. В. Органiзацiя краєзнавчо-туристської роботи з учнiвською та студентською молоддю / О. В. Тiмець, В. П. Комар. – Умань : Алмi, 2005. – 194 с.
4. Ягупов В. В. Педагогiка : навчальний посiбник. – К. : Либiдь, 2002. – 559 с.